

Александар Алексиев

ЖИВОТНИОТ И ТВОРЕЧКИОТ ПАТ НА АНТОН ПАНОВ

На 28 август оваа година, во едно вжештено струмичко попладне почина Антон Панов, еден од втемелувачите на современата македонска литература, авторот на толку популарната пиеса „*Печалбари*“, која еве, повеќе од триесет години, речиси без престан ги обиколува нашите театри, наоѓајќи сè нови и нови приврзаници.

Всушност својата творечка кариера Панов ја започна токму со ова свое дело, кое ретко сугестивно знаеше да прозборува за еден од најболните проблеми на нашиот народ во минатото - потрагата по корка леб низ светот, што остави видливи траги и врз менталитетот на нашиот човек.

Борејќи се и самиот со немаштијата во Белград, каде што Панов доаѓа некаде по Првата светска војна за да го дооформи своето образование, нему не ќе му биде тешко да ја насети темата на „*Печалбари*“. Неа фактички му ја наметна самиот живот и тоа не само како тема која е интересна за непристрасно литературно вообличување, туку неа тој ја почувствува како диктат на една груба реалност којашто се струполи и врз неговите плеќи, а особено врз плеќите на луѓето од неговата средина, кои еден ден се најдоа „насликани“ во драмскиот првенец на Антон Панов.

Се разбира, истакнувањето на фактот дека идејата, мотивот, па донекаде и одделните ликови од оваа пиеса имаат свој модел во непосредната стварност, никако не значи дека со овој текст не дојде до израз и несомнената талентираност на немирниот и вечно неспокоен дојранчанец кој го напушти родителскиот дом уште како дете во потрага по пошироки хоризонти и кој речиси постојано се наоѓаше во судир со својата околина.

Ми се чини дека нема да бидам сфатен погрешно ако подвлечам дека секој Македонец како во минатото, така и денеска има речиси по правило еден посебен, а тоа значи претежно емотивен однос кон делата како што се „*Печалбари*“, кои што овозможуваат периодот меѓу двете светски војни да го означиме како една од најплодотворните оази во нашиот прилично непрекинат културно-уметнички развој во минатото. Меѓутоа, независно од сето ова, неоспорно е дека „*Печалбарите*“ се одликуваат со сигурно набележано драмско дејство, со прецизно изградени ликови, со сочен и функционален дијалог, а што е најважно и со еден мошне специфичен емотивен набој предизвикан пред сè од идентификувањето на гледачите со хероите од оваа пиеса.

Очевидците тврдат дека првата изведба на „*Печалбари*“, којашто се одржа на трети март 1936-та година во тогашниот скопски театар, била

дочекана со восхит и трогнатост каква што не се паметела дотогаш. Податокот пак, дека „Печалбари“ сè до денеска претставуваат своевиден национален бестселер, индиректно сведочи и за виталноста и фактичките вредности на овој текст. До толку пожелна е вистината дека Антон Панов и самиот ја доживеа судбината сè до крајот на својот живот да остане во сенката на огромната популарност на ова свое единствено познато дело, иако и пред „*Печалбари*“, а особено по него Панов создаде повеќе литературни дела кои не би требало да ја интересираат само нашата литературна историја.

Инаку како прв литературен обид на Антон Панов би требало да се сметаат песните во проза што тој ги пишуваше уште во 1925 година како ученик во една од белградските гимназии. Иако се во прашање почетнички работи, овие песни по својата непосредност потсетуваат на поезијата на познатиот индиски поет Рабиндранат Тагоре, кој некаде во тој период го посети Белград. Во периодот од 1925 до 1928 година Антон Панов ќе се зафати и со прозното творештво, создавајќи повеќе кратки раскази. Некои од нив се со сатиричен призвук, а некои обработуваат теми од животот на руските емигранти со кои Панов имаше допир пред сè како долгогодишен хорист во белградската опера. Со ваква тематика се расказите: „*Роденденот на Серјожа Јегоркин*“, „*Орденот Свети Сава од петти степен*“ и други. Расказот „*Роденденот на Серјожа Јегоркин*“ Антон Панов го објави во весникот „Правда“. Од овој период треба да се спомене и расказот „*Тинка*“, а нешто подоцна е напишан и расказот „*Беда во колибата*“, кој се наоѓа под влијание на тогашната социјална литература. Зборувајќи за прозните обиди на Антон Панов, би требало да се споменат и расказите како што се „*Чана*“, напишан веднаш по ослободувањето и „*Белуши*“, во кој Антон Панов се обидува да критикува некои негативни општествени појави кај нас.

Интересно е да се напомене дека Панов направи обид да напише и роман, кој требаше да обработува тема од белградскиот живот. Меѓутоа, авторот успеа да заврши само еден дел. Работниот наслов на овој роман е „*Живи гробови*“.

По успехот што го доживеаја „*Печалбари*“ Антон Панов посмело ќе се ориентира кон драмското творештво. Во 1938 година тој ја заврши драмата „*Стега*“ којашто во 1959 година ја преработи и ѝ го даде насловот „*Вероника Самарак*“.

Како и во некои свои раскази од овој период, и во драмата „*Стега*“ е видно влијанието на напредната социјална литература. Според искажувањето на самиот автор, кон пишувањето на ова свое програмско дело тој се зафатил револтиран, помеѓу другото од потценувачкиот однос на извесни средини кон драмата „*Печалбари*“, а и поради желбата да го даде својот придонес кон револуционерното движење што сè повеќе се

разгоруваше помеѓу двете војни, Овој свој текст Панов го читал пред група напредни интелектуалци во Белград, а на тој состанок, според тврдењето на авторот, присуствувал и Кочо Рацин, кој истакнал дека „*Стега*“ е драма на идеи и дека затоа не треба да се оценува од формалистички позиции.

Панов е автор и на уште неколку драмски дела кои се уште не се нашле на сцената. Во 1948 година тој ќе ја заврши драмата „*Пиликатник*“, работена врз мотиви од рибарскиот живот и во која општествената ангажираност на Панов доаѓа до најголем израз. Би требало да се споменат и драмите „*Преродени*“, во која Панов го слика животот и проблемите на нашето село по ослободувањето, како и комедијата „*Градинар*“. Литературниот опус на Панов го надополнува и една збирка есеи во вид на писма собрани под заедничкиот наслов „*Мисли и размислувања*“, во кои авторот на „*Печалбари*“ се обидува да изнесе некои свои становишта за литературата и нашата општествена стварност. Независно од тоа што некои од ставовите на Антон Панов изразени во овие есеи, а и во некои негови драмски дела, не можат да издржат построг литературен критериум, тие ни малку не ја намалуваат вредноста на неговото дело. Впрочем, Антон Панов веќе има сосема определено и мошне значајно место во нашата национална литература. Ценејќи ги неговите заслуги и придонес, македонскиот народ секогаш ќе го има должниот пиетет кон човекот и писателот кој толку многу нè задолжи.

Во оваа смисла мошне карактеристична е и изјавата којашто Антон Панов ја даде по повод четириесетгодишниот јубилеј од неговата творечка активност. Бидејќи станува збор за еден вид порака до нас, неговите современици и генерациите кои допрва ќе дојдат, си ја дозволувам слободата да Ве запознаам со оваа негова изјава. Таа дословно гласи:

„Среќен сум што сум роден Македонец и што ѝ припаѓам на првата генерација македонски писатели кои се осмелија под тежки услови и уште во потешки времиња први да почнат да пишуваат на македонски јазик. А тоа не беше лесно да се направи при немање на македонска граматика и правопис. Тогаш ние истапивме како прогресивни македонски родољуби на чело со Рацин, кој ни служеше како инспиратор, иако ние бевме само драматурзи и не се занимававме со поезија. Еден од нас уште од почетокот со своето бегање во Бугарија падна под туѓо духовно и политичко влијание и на крајот со своето повторио бегање во Бугарија тој се нареди во редовите на непријателите на нашиот народ. А за него беа врзани толку надежи како на народот, така и на нашата интелигенција. Но тој го изневери сето тоа. Вие знаете за кого станува овде збор. При крајот на мојот живот тој наполно ја заслужува мојата осуда како и осудата на сите вас.

Сега нашиот културен живот се збогати со една млада, нова и витална творечка генерација, која ја збогатува и нашата современа и малку помодерна литература од нашата и од нашето време и сега ми се даде можност тоа да им го признаам. Кај нас веќе творат плејада добри млади поети, кои квалитетно ја збогатуваат нашата современа поезија, а особено лирската. И прозата станува сè побогата. Имаме и нови и оригинални прилози во новата драматургија. Тука се драмите на Чашуле, Арсовски и други. Време беше при крајот на мојот живот да им признаам на сите кои придонесуваат на полето на литературата во рамките на општата југословенска литература. Овие нови наши писателски генерации имаат поблагопријатни услови во својот развој, бидејќи ја имаат поддршката на сите братски југословенски народи. Има појави кои јас остро ги осудив во својата сатирична комедија „Градинар“. Но без тоа не може, бидејќи без здрава критика не може општеството да се движи напред.

На крајот сакам да нагласам дека на Струмичкиот театар може да му служи на чест, што ја прифати мојата желба да го прослави овој мој јубилеј, овде во Струмица која ја сметам како втор мој роден град.

На денот на јубилејот, 23 април 1967 година Антон Панов с. р.

(1968)